

Basisinkomen alternatieve uitkering of nieuw paradigma?

Jan Stroeken

Commissie Onderzoek Sociale Zekerheid, Joop M. Roebroek, Erik Hogenboom, VUGA, Den Haag, mei 1990, 252 pag., ISBN 9052502064

In opdracht van de Commissie Onderzoek Sociale Zekerheid van het Ministerie van SZW hebben Joop Roebroek en Erik Hogenboom een uitgebreide inventarisatie gemaakt van voorstellen voor een basisinkomen met een beschrijving van gehanteerde motieven. Verder is ook een typologie ontwikkeld van globale alternatieven. De kern van het boek is niettemin de uitgebreide, encyclopedische inventarisatie van voorstellen en argumenten zoals die vooral in de afgelopen decennia in toenemende mate zijn geventileerd, zowel nationaal als internationaal. De inventarisatie bevat een schat aan materiaal en kan behoorlijk uitputtend worden genoemd. Duidelijk wordt ook dat in internationaal perspectief Nederland voorop loopt bij het debat over het basisinkomen en ook de grootste kans heeft op (gedeeltelijke) invoering gelet op de bestaande structuur van het stelsel van sociale zekerheid (sociaal minimum en relatief groot aandeel volksverzekeringen). De vooral encyclopedische aanpak in het boek heeft tot gevolg dat de lezer in zekere zin wat aan zijn lot wordt overgelaten en soms door de bomen het bos moeilijk kan onderscheiden. Helaas geldt dit laatste zo nu en dan ook voor de auteurs, die met een wat gedurfter analyse-koncept menige in het verleden gegroeide spraakverwarring hadden kunnen oplossen, met als mogelijk resultaat meer inzicht. Een goed voorbeeld van dit laatste is het voortdurend accentueren van (grotendeels vermeende) verschillen tussen een algemeen basisinkomen en een negatieve inkomstenbelasting. Hoewel het interessant is te vernemen hoe verschillend van rechts tot links tegen een negatieve inkomsten belasting wordt aangekeken, zou van de auteurs een fundamentele beoordeling mogen worden verwacht dan de constatering op blz.

24, waar een viertal typologieën van een basisinkomen worden onderscheiden - van een speciaal model basisinkomen: onvoorwaardelijk in termen van arbeid en in tegenstelling tot een algemeen basisinkomen, voorwaardelijk in termen van inkomen. Een dergelijke typering is in feite kunstmatig. Een negatieve inkomstenbelasting is in zijn essentie, ontdaan van alle ideologische argumentatie, een "handige" manier van financiering. Enerzijds hoeft er minder te worden herverdeeld, zodat de collectieve lastendruk en de wig-tussen bruto- en nettoloon beperkt blijft. Anderzijds is deze wijze van financiering bij voorbaat reeds geïntegreerd binnen het bestaand financierings- en belastingstelsel.

Gaandeweg het boek wordt een globale tweedeling in de argumentatie aangebracht, vooral gegrond op ideologische criteria. Aldus ontstaat een markt-gerichte en een collectieve optie. De markt-gerichte optie is voornamelijk gebaseerd op drie soorten van argumentaties: een economische (méér markt, méér flexibiliteit), een institutionele (vereenvoudiging stelsel van sociale zekerheid en belastingen, private regelingen in de bovenminimale sfeer van de sociale zekerheid) en een sociaal-politieke (het voorkomen en indammen van maatschappelijke onvrede en onrust, alsmede het versterken van maatschappelijke en politieke cohesie en legitimiteit op basis van bestaande sociale verhoudingen). De collectieve optie hanteert een breder scala van argumenten. Centraal staan hier ook zaken als de herverdeling van arbeid en inkomen, de relatie tussen formele en informele arbeid, het tegengaan van maatschappelijke tweedeling en sociaal-ecologische overwegingen. Genoemde tweedeling in de discussie over het basisinkomen blijkt uiteindelijk in het laatste hoofdstuk de grondslag te vormen van de in de titel van het boek gestelde vraag: alternatieve uitkering of nieuw paradigma? Deze aanpak werkt verhelderend en inzichtelijk, maar ook enigszins misleidend. De vooral ideologische benadering geeft relatief weinig ruimte voor wat de auteurs op blz. 195 zelf "*piece-meal-engineering*" noemen: sociale verworvenheden zijn niet zozeer het resultaat van diepgaande maatschappelijke debatten, maar veeleer van geleidelijke veranderingen op pragmatische grondslag. Zo kan de (internationale) ontwikkeling binnen de sociale zekerheid richting "mini-stelsels" pragmatisch worden beschouwd als een verkleining van de kloof tussen de bestaande sociale zekerheid en een basisinkomen. Meer nadruk op een dergelijke pragmatische invalshoek vermindert de aandacht voor de aard van het maatschappelijke project dat achter het basisinkomen schuil gaat en ook voor de meer specifieke vormgeving van het basisinkomen: een negatieve inkomstenbelasting of een volledig, gedeeltelijk, huishouden- danwel contractueel basisinkomen (blz. 192). Veeleer is de vraag relevant via welke mogelijke stappen vanuit het bestaande stelsel naar het basisinkomen kan worden toegewerkt: is de invoering gewenst van een gedeeltelijk basisinkomen gevolgd door een geleidelijke uitbreiding ervan of zal een stelselmatige versoepeling van uitkeringsrechten

betere aanknopingspunten bieden? Een goed voorbeeld van de laatstgenoemde aanpak is de huidige FNV-discussie over een Algemene Werkloosheids Verzekering, waarbij de uitkeringsrechten voor bijvoorbeeld herintreedsters zouden moeten worden vergroot. Onmiddellijk rijst hier de vraag wie nou in werkelijkheid niet voor een uitkering in aanmerking komt, met andere woorden de discussie bevindt zich hier in het schemergebied tussen basisuitkering en basisinkomen zonder specifieke principiële of ideologische argumenten. In een iets verder stadium kan zich een omslagpunt in de discussie voordoen vanwaaraf geredeneerd wordt in termen van basisinkomen. Tenslotte nog een enkele opmerking over het vervolg van een dergelijke studie. In het boek wordt een (niet nader uitgewerkt) vervolgonderzoek aangekondigd, met daarin een inschatting van de voor- en nadelen van de globale alternatieven, en een overzicht van de eerste- en tweede-orde (macro- en micro-) economische effecten van deze alternatieven. Dit onderzoek lijkt echter alleen maar zinvol wanneer men bedenkt dat de invoering van een basisinkomen structureffecten bewerkstelligt die van een geheel andere aard zijn dan die we in het verleden hebben leren kennen naar aanleiding van de stapsgewijze uitbreiding van het stelsel van sociale zekerheid. Het is dan ook maar zeer de vraag of op basis van de huidige (wetenschappelijke) kennis eerste- en tweede-orde gedragseffecten kunnen worden voorspeld. Het lijkt aanbevelenswaardig toekomstig onderzoek vooral te richten op kleinere institutionele veranderingen, bv. op de versoepeling van bepaalde uitkeringsrechten of op een (gedeeltelijke) integratie, verandering of vereenvoudiging van belasting- en premieheffing. De analyse zou zich dan vooral moeten richten op belangrijke toekomstige ontwikkelingen, zoals de invloed van individualisering op inkomensverdeling en arbeidsaanbod, en de invloed van technologische ontwikkelingen op de vraagzijde van de arbeidsmarkt (functiestructuur, werkgelegenheid, verdeling formele en informele arbeid, flexibilisering).

Jan Stroeken is universitair docent Technology Assessment bij de studierichting Techniek en Maatschappij (TMA) van de Technische Universiteit Eindhoven.